

ćeve tvrdnje,¹ otvarajući pri tom i neke nove probleme od kojih je najvažniji: jesmo li dosad zaista objektivno i znanstveno utvrdili što je to zapravo bio staljinizam? Za Lasićeva shvaćanja kaže: »Lasić je, očigledno, olako pristupio ocenjivanju krupnih pitanja, koja su od značaja za noviju istoriju ne samo SKP(b) i KPJ već i čovečanstva. Neophodni su i mnogo dublje sagledavanje problema i suptilnije analize. Jer, konačno, i sama društvena kretanja i opšta konstelacija odnosa koji, u krajnjoj liniji, opredeljuju i političko ponašanje i proveravaju pravilnost ljudskih akcija, bili su uvek daleko složeniji nego što izgleda na prvi pogled. Zato naši zaključci neizbežno moraju biti jednostrani i polovični ako se krećemo samo po vidljivoj površini pojava i ako celinu zamenujemo delom« (299).

U nastavku rasprave P. Damjanović govori o nekim bitnijim sukobima KPJ s Komunističkom internacionalom od njenog osnivanja do drugoga svjetskog rata.

U raspravi »Nacionalno pitanje u Jugoslaviji i politika KPJ do 1941. godine« P. Damjanović daje kraći pregled razvoja nacionalnog pitanja, složenosti nacionalne strukture u Jugoslaviji i stavova predstavnika radničkog pokreta prema toj problematici. Posebno se osvrće na stavove Svetozara Markovića, Dimitrija Tucovića i Ivana Cankara. U odnosu KPJ prema toj problematici, razlikuje pet osnovnih faza: 1. Od osnivanja do 1923, kad dominira neshvaćanje nacionalnog problema; 2. Od 1923. do 1928, kad se tom problemu posvećuje znatno veća pažnja; 3. Od 1928. do 1933. kad pretežu shvaćanja o potrebi razbijanja Jugoslavije; 4. Od 1934. do 1937. kad se javljaju prvi naponi za rješavanje te problematike i, konačno, 5. Od 1937. do 1941. kad KPJ postaje dominantna snaga u borbi za rješanje nacionalnog pitanja.

Posljednja rasprava: »Politika Partije kao faktor afirmacije omladinskog pokreta u našoj revoluciji«, proširena je verzija referata sa znanstvenog skupa »Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1941—1948«, koji je održan u Zagrebu u jesen 1971. godine. Referat nije štampan u Zborniku materijala s toga skupa. Rasprava je rađena kao metodološki prilog, a prvenstveno se bavi istraživanjem masovnog učešća omladine u NOB-u i socijalističkoj revoluciji u Jugoslaviji.

U cjelini gledana, najnovija knjiga Pere Damjanovića i pored izvjesne heterogenosti i neujednačene vrijednosti pojedinih priloga predstavlja značajan prilog našoj historiografiji.

Zlatko Čepo

*HENRY M. CHRISTMAN: THE ESSENTIAL TITO,
St. Martin's Press New York 1970, str. XVIII + 191*

Ovo je jedna od brojnih publikacija koje su objavljene na Zapadu o Jugoslaviji u drugom svjetskom ratu i poslijeratnoj izgradnji ili o ličnosti predsjednika Tita. Po sadržaju predstavlja svojevrsno izdanje. Ono je, kako na omtnici knjige

¹ U osnovi se ta kritika podudara s našim stavovima iznesenim u članku »O jednom pristupu, periodizaciji i nekim ocjenama« (ČSP, 2—3, 1971, 233—241), napisanom u povodu spomenute Lasićeve knjige.

stoji, »prvi i jedini značajniji izbor govora i dokumenata« Titovih, od Prvoga zasjedanja AVNOJ-a do govora u povodu dvadesetogodišnjice nove Jugoslavije.

U uvodu knjige autor je dao skicu i nove Jugoslavije i ličnosti njenoga lidera, maršala Tita. On informira čitaoca tko je Tito bio u ratu i tko je danas. Tito je »izvanredan čovjek, koji je uspješno vodio rat, provodeći istovremeno oružanu borbu i dinamičnu socijalnu revoluciju, da bi izgradio potpuno novu državu s jedinstvenim društvenim i ekonomskim sistemom«. Autor kaže da je nova Jugoslavija strateški važna zemlja u kojoj se ukrštaju politički interesi Istoka i Zapada sa svjetskom pojavom neangažiranih sila i burnim novim društvenim i ekonomskim sistemom koji je potencijalno životno važan i za druge narode.

Autor informira čitaoca o upravnoj podjeli zemlje, o njenim narodima i narodnostima i religijama, o silama koje su u toku povijesti vladale narodima Jugoslavije. Sve to daje kratko, bez analiza i zaključaka, gotovo novinarski. Time ukazuje na svu težinu zadatka da u takvoj složenosti uvjeta jedan istaknuti vođa uspijeva »ne samo da poveže tako različite nacije, nego također da upravi njihovu transformaciju u modernu državu sa socijalističkim društvom i ekonomikom, što predstavlja vanredan uspjeh za bilo koji primjer«. Stoga i naziva Tita »ocem nove Jugoslavije«.

Upravo zato što je autor u predgovoru prikazao našu nedavnu prošlost i dao portret Titove ličnosti, kao i zbog načina kako je prezentirao složene pojave, korisno je zadržati se na tome uvodu.

Jednako sažeto autor daje u vremenu i događajima Titovu biografiju, od njegovog rođenja do današnjeg vremena. Pišući o Titovom djelu u oslobodilačkom ratu, autor je potcrtao samo težišne faktore koji su pratili naš rat i revoluciju. Kako kaže, Tito je u narodnooslobodilačkom pokretu okupio sve jugoslavenske narode u borbi protiv okupatora, kvislinga i drugih njihovih suradnika, od četnika Draže Mihailovića do Pavelićevih ustaša i Nedićevih snaga. U tom velikom ratu za oslobođenje on vidi Titovu ličnost kao velikoga vojnog stratega. »Bez potrebne hrane, odjeće i oružja, piše autor, živeli u surovim, primitivnim uvjetima, partizani su bili uvijek premoćni nad snagama Osovine koje su surovo gušile narode Jugoslavije. Tito je lično sudjelovao u vojnim operacijama i bio ranjen. Titovi partizani su ti koji su oslobodili svoju domovinu.«

Autor dalje objašnjava ulogu Crvene armije u završnim operacijama za oslobođenje zemlje. Kaže da je ona »ušla u Jugoslaviju samo pod uvjetima koje je postavio Tito, uz zahtjev da napusti zemlju čim prestanu neprijateljstva«.

Objašnjavajući stanje u zemlji nakon rata, dalje stoji: »Nakon završetka drugoga svjetskog rata Jugoslavija je bila razorena zemlja. Više od deset posto njenoga cjelokupnog stanovništva poginulo je u ratu. Ekonomika paralizirana. Postojali su teški problemi zbog povezivanja podijeljene zemlje i savlađivanja protivničkih grupa, neprijatelja komunizma. Tito i njegovi sljedbenici počeli su da učvršćuju svoj položaj; četnici i ustaše bili su razbijeni, Mihailoviću je suđeno za izdaju i streljan je, dok je borba s vrhovima katoličke crkve dostigla vrhunac hapšenjem i suđenjem nadbiskupa Stepinca.«

Na takav način autor upoznaje američkog čitaoca i s kasnijim prilikama u Jugoslaviji i oko nje. Pri tom postavlja predsjednika Tita u središte odluka i događaja. Prikazuje pojavu Kominforma i odlučnost Titovu da Jugoslaviju vodi

njenim putem, ali uvijek u duhu marksističkog učenja. Na nekoliko stranica daje kratku informaciju o Staljinovom pritisku na Jugoslaviju, zatim govori o jugoslavenskom putu u socijalizam i o razvoju jugoslavenskog socijalističkog sistema, o Hruščovljevoj politici prema Jugoslaviji itd. Govori i o političkom stanju u zemlji i ukklanjanju Rankovića i Đilasa. Za prvoga autor kaže da je pripadnik konzervativnih snaga koje su oponirale novom Titovom putu, dok je, po njemu, Đilas s drugog stanovišta bio protiv istog. Ukazuje i na ulogu Jugoslavije u stvaranju nesvrstanog svijeta i na druge pojave u međunarodnom životu naše zemlje.

Po toj skali razvoja Jugoslavije na unutrašnjem i vanjskom planu autor izabire Titove govore i članke iz rata i poslije njega. Prije svakog dao je kratko objašnjenje o vremenu, mjestu i okolnostima pod kojima je Tito govorio.

Prvi je prilog cjelovit prijevod Titovog članka »Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije« koji je objavljen u prvom broju Biltena Glavnog štaba Partizanskih odreda Jugoslavije od 10. kolovoza 1941. godine. Drugi prilog je Titov govor na Prvom zasjedanju AVNOJ-a, 26. studenog 1942. godine u Bihaću, također dat u cjelini. Isto tako u cjelini je preveden Titov poduži govor na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, 29. studenog 1943. godine. Time je prikazan ratni period Titovih govora i radova.

U takvoj selekciji, autor nije ostao isključivo na ratnom periodu. On nastavlja da izabranim govorima prati i prikazuje unutrašnji razvoj nove Jugoslavije i njene poglede na sve važnije vanjske faktore tako da se očuva preglednost i kontinuitet tih zbivanja. Naredni je prilog Titov govor održan na poslijeratnom Trećem zasjedanju AVNOJ-a, u kolovozu 1945. godine, čiji se sadržaj odnosi na rezultate ratnih napora naroda Jugoslavije, na uspehe toga vremena, koji su omogućili stvaranje Demokratske Federativne Jugoslavije. Tome slijedi završni dio Titovog referata održanog na Petom kongresu KPJ, u srpnju 1948. godine, koji se odnosi na dolazak I. Šubašića u Beograd, na sastavljanje zajedničke vlade, na obnovu zemlje, na prve mjere nacionalizacije i socijalističke izgradnje, i govori o vanjskoj politici nove Jugoslavije, o ulozu i djelovanju KPJ.

Dosljedno koncepciji da Titovim izlaganjima prikaže razvoj jugoslavenskog društva u ratu i socijalističkoj izgradnji poslije rata, autor je dao Titov govor održan u Saveznoj skupštini, u lipnju 1950. godine. U njemu su precizirani osnovni principi koji su, uvođenjem samoupravljanja proizvođača, postali osnova cjelokupnoga socijalističkog razvitka Jugoslavije.

Zatim slijedi Titov govor na generalnom zasjedanju Organizacije ujedinjenih nacija, održanom u rujnu 1960. godine u New Yorku, u kome je iznio, pomoću opće slike stanja svjetske politike, principe miroljubive koegzistencije, principe mira i suradnje Jugoslavije sa svim narodima i ukazao na elemente trajne opasnosti za sigurnost svijeta.

U tu selekciju govora uključeno je i Titovo izlaganje na Prvoj konferenciji nesvrstanih zemalja, u Beogradu, na početku rujna 1961. godine. Zatim Titov govor u listopadu 1968. godine o novim unutrašnjim i međunarodnim uspjesima Jugoslavije i o gledanju Jugoslavije na događaje u Čehoslovačkoj. Posljednji prilog jest Titov govor u Jajcu, u studenom 1968. godine, u povodu dvadesetogodišnjice Drugog zasjedanja AVNOJ-a.

Takvim izborom autor je postigao željenu svrhu da vlastitim Titovim izlaganjima u ratu i poslije rata stranom čitaocu pokaže evoluciju političkih i društvenih kretanja u novoj Jugoslaviji, naše poglede na unutrašnje i međunarodne

probleme i na njihov rasplet. Najbolji tumač toga je maršal Tito. Osim toga to je jedino djelo takve vrste objavljeno u inozemstvu, u kome je prikazana djelatnost i uloga Titova u vođenju ratne i poslijeratne politike. (Poznati naši prijevodi nekih Titovih dokumenata na glavne strane jezike nisu isto što i ovo djelo.) U isto vrijeme ta je knjiga priručnik stranim historičarima, koji proučavaju podjednako Titovo doba i Titovo djelo, za upoznavanje s njegovim gledanjima i rješenjima mnogih problema Jugoslavije u njenom burnom razvoju u ratu i miru i isključivo je namijenjeno stranom čitaocu. U tome je prava vrijednost te knjige.

Vojmir Kljaković

*STIPE ŠUVAR: SOCIOLOŠKI PRESJEK JUGOSLAVENSKOG
DRUŠTVA, izd. Školska knjiga, Zagreb 1970, 184 str.*

Premda naša sociološka znanost za sada nema određeni fond spoznaja o razvitku vlastitog društva i premda su empirijska proučavanja nedovoljna i nedostaje elementarna dokumentacija za proučavanje cjeline društvenog života, ipak je dr Stipe Šuvar (rođen 1936. u Zagvozdu, diplomirao 1960. i doktorirao 1965. na Pravnom fakultetu u Zagrebu) prihvatio ponudu Školske knjige da prikaže sociološki presjek suvremenoga jugoslavenskog društva. Koristeći se dokumentacijom što ju je sam prikupio, Šuvar je uspio da napiše ozbiljan i dokumentaran rad koji nam omogućuje pregled osnovnih strukturalnih karakteristika i tendencija razvitka jugoslavenskog društva danas. Njegova je knjiga prvi pokušaj sociološke obrade te problematike u našoj sociološkoj znanosti.

U prvom dijelu knjige obrađeni su problemi društvene strukture i društvene morfologije — ključni problemi sociologije. Jer, »sociologija je znanost koja proučava strukturu ljudskog društva i zakone njegova razvitka (...)«, usmjerena »na proučavanje društva u totalitetu — kako u strukturalnom tako i u razvojnog vidu — a težište stavlja na međudjelovanje pojedinih društvenih fenomena« (184). Prema tome, svako društvo, pa i jugoslavensko, moguće je definirati kao određenu strukturu, koja najpotpunije dolazi do izražaja u klasno-socijalnoj podjeli. Polazeći od Lenjinove definicije klasa, autor smatra da »klasno-socijalna struktura izražava različit položaj ljudi u proizvodnji i raspodjeli materijalnih i duhovnih dobara, odnosno njihovo različito mjesto i ulogu u društvenoj podjeli rada« (9). Iako suvremeno socijalističko jugoslavensko društvo ima strukturu različitu od svih prethodnih klasnih društava i, iako je prijelazno društvo, ipak je klasno društvo, jer je »podjela rada na fizički i umni [...] u osnovi [...] svake klasne podjele« (10). Zbog toga još uvijek postoje u našem društvu sve bitne osnove klasnog strukturiranja: »podjela rada na stvarno proizvodni i neproizvodni, na potreban rad i višak rada, na fizički i umni, podjela rada između grada i sela, monopolska koncentracija upravljanja društvenom reprodukcijom u rukama izdvojenih društvenih sila (države) [...] vlast kao funkcija upravljanja ljudima itd.« (11). Jedinstvena kategorija radnih ljudi obuhvaća radničku klasu, sitne proizvođače s vlastitim sredstvima i neproizvodne radnike, iako su im klasne pozicije i interesi još uvijek različiti i oprečni.